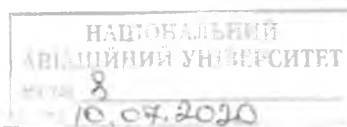

До спеціалізованої вченої ради Д 26.062.16
в Національному авіаційному університеті
03680, м. Київ, проспект Любомира Гузара, 1

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Батанова Олександра Васильовича на дисертацію Бочарової Наталії Василівни на тему «Конституціоналізація інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства і економіки знань», поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право (081-право). Національний авіаційний університет / м. Київ, 2020.

Актуальність теми дисертації, зв'язок з науковими програмами, темами. Дисертаційне дослідження Бочарової Наталії Василівни на тему «Конституціоналізація інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства і економіки знань» присвячене вельми актуальним як з точки зору конституційно-правової науки та теорії конституціоналістики, так і практики конституційної економіки та формування, організації, функціонування та модернізації інститутів конституційного права в сучасній Україні проблемам конституціоналізації інтелектуальної власності. Відповідна тематика відноситься до нових напрямків розвитку доктрини та практики конституційного права у сучасному світі, виокремлюючись у цілісний масив правових норм та наукових знань у межах загального концепту конституційно-правового регулювання в умовах інформаційного суспільства та конституційної економіки.

У сучасному світі значно підвищується та ускладнюється соціально-правовий статус конституційного права у зв'язку з тенденціями його політологізації, соціалізації, економізації, психологізації, впливу на нього сучасних досягнень інформатики, комп'ютеризації законодавчої діяльності,

дослідницької роботи та навчання, біологізації та екологізації конституційно-правової проблематики при підвищенні теоретичного та практичного інтересу до законодавчої техніки та технології державно-правового будівництва, до права як своєрідного інженерного мистецтва (М. П. Орзіх).

Незважаючи на складний, багатоплановий та громіздкий характер конституційної матерії (правовий статус особи, електоральний та законодавчий процеси, органи та посадові особи державної влади та місцевого самоврядування, територіальний устрій тощо), колосальну джерельну базу, суттєвий вплив конституційних традицій, доктрин, звичаїв тощо, конституційне право є явищем динамічним, мобільним, яке швидко розвивається, вдосконалюється під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх процесів, які відбуваються у сучасних державах.

Нова хвиля конституційного розвитку свідчить, що відбулося принципове за своїм значенням розширення об'єкта конституційно-правового регулювання. Якщо раніше конституції обмежувалися визначенням переважно питань організації державної влади та відносин влади і особи, то нині фактично усі сучасні конституції включають положення, які відносяться до сфери функціонування суб'єктів громадянського суспільства, економіки, соціальних відносин, політичної системи, основ духовного життя суспільства. Раніше конституції декларували переважно громадянські та політичні права, а з економічних – здебільшого право власності. Нині каталог конституційних прав і свобод поповнюється соціальними, економічними, культурними та екологічними правами. З'являються конституційні права і свободи окремих категорій громадян – підприємців, роботодавців. Конституції, прийняті після Другої світової війни у демократичних країнах значне місце приділяють регулюванню соціальних відносин.

Розширення об'єкта конституційно-правового регулювання – це не лише зміна обсягу. Воно має і змістовне навантаження, одночасно є не тільки процесом соціалізації, політизації та ідеологізації (у органічному поєднанні з деідеологізацією) конституційного права, а й конституціоналізації ринкових

відносин, формування інститутів конституційної економіки, у тому числі конституціоналізації інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства і економіки знань. На тлі розвитку науково-технічного прогресу і підвищення соціальної функції інтелектуальної власності як фактору стимулювання і охорони результатів творчої діяльності в умовах інформаційного суспільства і формування економіки знань відбулась її юридична інституціоналізація в текстах конституцій.

Слід констатувати, що незважаючи на активізацію дослідження проблем конституціоналізації (М. О. Баймуратов, Ю. О. Волошин, М. П. Орзіх, Т. С. Подорожна, О. В. Стрельцова, Я. В. Чернопищук та ін.) в сучасній юридичній науці ми не знаходимо ні оптимальних дефінітивних визначень цього феномену і процесу, конституційного механізму конституціоналізації та системи органів та інститутів, які забезпечують відповідний процес, ні єдності концептуальних підходів до з'ясування змісту і сутності, характеру та системи функцій, принципів, форм та методів конституціоналізації в умовах модернізації сучасної державності, формування громадянського суспільства, ринкової економіки, інформаційного суспільства та формування економіки знань.

Адже широта та багатогранність феномену конституціоналізації та її конституційного механізму, нерозуміння форм взаємозалежності елементного складу цього механізму та, з одного боку, функцій держави, державної влади й її суб'єктів, та, з іншого боку, громадянського й інформаційного суспільства, детермінує існування різних суджень, коли деякі бачать його зміцнення у оптимальному поділі державного і суспільного начала у демократичних процесах, поділі державної влади, інші пов'язують конституціоналізацію з модернізацією та ідеалами демократичної державності, конституційної економіки та формуванням інформаційного суспільства та економіки знань, треті – уявляють відповідні процеси виключно через призму людського виміру та сталого розвитку.

Слід відзначити й те, що Україна на сучасному етапі характеризується суперечливим станом перетворень, що відбуваються в державі та суспільстві, які пов'язані з критичною переоцінкою свого минулого, у тому числі й пост-конституційного етапу, з вибором майбутнього, необхідністю пошуку перспектив не лише суспільно-політичного розвитку, а й цивілізованих векторів державного життя в умовах глобалізації, розвитку конституційної економіки, інформаційного суспільства і формування економіки знань. Вирішення проблеми корекції змісту та форм багатьох політико-правових, соціально-економічних та духовно-культурних явищ є необхідною умовою еволюції державної влади та модернізації інститутів вітчизняної державності, їх орієнтації на світові стандарти, у тому числі й в контексті конституціоналізації інтелектуальної власності, як конституційної цінності інформаційного суспільства.

Проблематика конституціоналізації інтелектуальної власності, як конституційної цінності інформаційного суспільства, її ролі і місця у процесах державотворення, формування громадянського суспільства та економіки знань, так само як й конституційно-правове регулювання пов'язаних із цим, соціокультурних та економічних відносин, є абсолютно новими та незвіданими науковими напрямками в юриспруденції в цілому та, особливо, у теорії конституційного права. Дослідження є особливо актуальним у сучасний період, коли вітчизняний сектор науки і освіти піддається кардинальному реформуванню, а керівництво України, проголошуючи і реалізуючи курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію, докладає всіх зусиль щодо приведення принципів організації та діяльності державних та позадержавних суб'єктів науково-освітньої, соціокультурної та економічної діяльності до світових стандартів, створює належну конституційно-правову основу їх функціонування на загальноєвропейських принципах гідності, верховенства права, поваги до конституційних прав і свобод людини та громадянина. За цих умов, антропологічний підхід до конституційно-правового забезпечення і охорони інтелектуальної власності має проводитися з позицій гарантування

прав людини, а гуманізація і олюднення права і законодавства є провідною тенденцією сучасного правового розвитку.

Закріплення відповідних принципів у законодавстві з інтелектуальної власності є проявом конституціоналізації, наповнюючи його гуманістичним змістом і підпорядковуючи цілі забезпечення прав і свобод людини. Оскільки економічні, науково-технічні і технологічні перетворення сучасності доповнюються розвитком прав людини, демократизацією правової держави, визнанням особистого інтересу людини людина-творець постає у центрі сучасної програми розвитку. За таких умов креативність і здібність до творчості стають елементами правового статусу, що потребує конституційного забезпечення.

Таким чином, варто підкреслити, що визначення сутності та змісту конституціоналізації інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства і економіки знань, окреслення кола суспільних відносин, що виникають і розвиваються у процесі конституційного забезпечення відповідних процесів, обґрунтування дієвих форм та способів конституційно-правової регламентації соціально-культурних, економічних, науково-технічних та інших відносин, пов'язаних із реалізацією і захистом прав у сфері інтелектуальної власності, у сучасній демократичній державі є актуальним предметом конституційно-правового дослідження. Дисертаційне дослідження Н. В. Бочарової є затребуваним як з позицій теорії конституційного права, так і з точки зору практичної діяльності, спрямованої на удосконалення чинної та перспективної нормативно-правової бази законодавства України у сфері інтелектуальної власності.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до основних положень Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 роки, затвердженої Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03 березня 2016 р., положень Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 року, а також в межах бюджетної теми «Конституціоналізм у

державо- та правотворенні України: стан, проблеми та перспектив» (державний реєстраційний №0111U002227)» Інституту законодавства Верховної Ради України.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз тексту дисертації та автореферату свідчить про науково обґрунтований системний підхід дисертантки до розкриття проблеми. Авторка аргументовано сформулювала актуальність теми, чітко визначила об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, комплексно та вдало підбрала для розв'язання завдань методологічний інструментарій. Для досягнення поставленої мети авторкою визначено основні дослідницькі завдання, які є взаємопов'язаними, відображають головний зміст роботи і послідовно розв'язуються в ході наукового дослідження.

Недостатній ступінь розроблення теоретико-методологічних та конституційно-правових підходів щодо питання конституціоналізації інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства і економіки знань свідчить про об'єктивну необхідність подальшого дослідження зазначеної наукової проблеми. Ґрунтовне вивчення цієї матерії має не лише теоретико-пізнавальне, але і яскраво виражене прикладне значення, даючи змогу здійснювати пошук ідей та механізмів щодо вирішення питання удосконалення конституційного законодавства в Україні.

Досягнення вказаної мети обумовлює постановку та передбачає послідовне вирішення цілого ряду теоретичних та прикладних завдань, а також напрацювання та перевірку робочих гіпотез, в тому числі шляхом:

- визначення історико-правових аспектів матеріально-правового конституювання права на результати творчої діяльності та інтелектуальну власність;

- дослідження права людини на результати творчої діяльності та інтелектуальну власність в дискурсі антропології права;

- аналізу інтелектуальної власності крізь призму конституційної аксіології;

- дослідження інтелектуальної власності як об'єкта конституційного регулювання;

- визначення методологічних підходів до дослідження процесів конституціоналізації правових систем;

- виділення рівнів формалізації конституційного права людини на інтелектуальну власність в конституційних текстах країн світу (первинна конституціоналізація);

- встановлення ролі конституційного правосуддя в конституціоналізації інтелектуальної власності в національних правових системах (вторинна конституціоналізація);

- розкриття значення загальних конституційно-процесуальних норм для процесу конституціоналізації інтелектуальної власності;

- аналізу процесу конституціоналізації інтелектуальної власності в Європейському Союзі;

- визначення авторської дефініції поняття «конституціоналізація інтелектуальної власності»;

- внесення доповнень і поправок для вдосконалення нормативно-правового регулювання інтелектуальної власності в конституційному і галузевому законодавстві.

Вдалим компонентом дисертаційної роботи Н. В. Бочарової слід вважати і запропоновану автором методологію дослідження проблем, пов'язаних із здійсненням наукового аналізу теоретичних та прикладних проблем конституціоналізації інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства і економіки знань, а також підготовки та обґрунтування наукових рекомендацій щодо вдосконалення конституційного забезпечення процесів реалізації та захисту прав у сфері інтелектуальної власності. Використані в процесі проведення дослідження методи наукового пізнання надали авторці можливість дійти системних висновків при визначенні результатів і

обґрунтуванні низки нових положень, які мають важливе значення для юридичної науки і практики.

Зокрема, у дисертації вдало використано метод діалектичної логіки, який дозволив визначити спільне і особливе в поняттях «право людини на результати творчої діяльності» і «право інтелектуальної власності» (підрозділи 1.1; 1.5), а також визначити подвійну природу конституційного права інтелектуальної власності, яке, з одного боку, належить до культурних прав за сучасним каталогом прав людини, а, з іншого – до економічних прав, оскільки його об'єкти мають вартісні оцінки (підрозділи 1.3; 2.2).

Для визначення права на результати творчої діяльності та права на інтелектуальну власність в системі сучасних прав людини і громадянина був застосований антропологічний підхід, який дозволив сформулювати положення про людиноцентристський вимір інтелектуальної власності і особливу роль людини-творця в інформаційному суспільстві (підрозділи 1.3; 1.5).

На основі аксіологічного підходу в дисертації було обґрунтовано положення про інтелектуальну власність як конституційну цінність в умовах бурхливого науково-технологічного розвитку і появи у зв'язку з цим нових суспільних пріоритетів (підрозділ 1.4).

Оскільки тематика дослідження пов'язана з юридичної компаративістикою, головним спеціально-юридичним методом дослідження є порівняльно-правовий метод, заснований на зіставленні конституційних положень про право людини на результати творчої діяльності і інтелектуальну власність в конституціях зарубіжних країн. Зміст відповідних положень Конституції України при цьому порівнюється з аналогічним правовим матеріалом інших держав, що дозволяє глибше розкрити досягнення світового конституціоналізму, показати на цьому фоні стан українського конституційного законодавства, визначити його особливості і міру відповідності світовим та європейським конституційним традиціям (підрозділи 2.2; 3.2.).

Функціональний метод сприяв вивченню судової практики конституційних судів і європейських судів стосовно захисту конституційного

права людини на результати творчої діяльності та інтелектуальну власність в зарубіжних країнах (підрозділи 2.3; 4.2)

3. Достовірність та наукова новизна одержаних результатів. Достовірність отриманих здобувачем результатів наукового дослідження підтверджується теоретичною обґрунтованістю вихідних позицій роботи, а також застосуванням при проведенні дослідження достатньої кількості нормативно-правових та літературних першоджерел (604 найменування). Ознайомлення зі змістом дисертації, основними публікаціями та авторефератом дало можливість уявити та констатувати, що наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації, що сформульовані здобувачем, є результатом поступового розкриття та тривалої апробації проблеми (2005–2019 роки).

Вони характеризуються науковою новизною та відображають особистий внесок дисертантки у дослідження теоретичних проблем конституціоналізації інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства і економіки знань.

Сформульовані у дисертації та авторефераті положення, що удосконалюють існуючі теоретичні погляди на процеси конституціоналізації інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства і економіки знань, свідчать про те, що дисертантка провела не лише комплексну і всеохоплюючу наукову роботу, а й багато у чому безпрецедентне дослідження та торкнулася усіх сторін наукової проблеми конституціоналізації інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства і економіки знань.

Найбільш вагомими результатами дисертаційної роботи є зокрема, те, що у дисертації уперше у конституційно-правовій науці встановлено, що процес конституціоналізації інтелектуальної власності пов'язаний з істотним розширенням впливу конституцій на процеси правового регулювання на тлі розвитку науково-технічного прогресу і підвищення соціальної функції інтелектуальної власності як фактору стимулювання і охорони результатів творчої діяльності. Відповідний висновок базується на ґрунтовному аналізі

тенденцій розвитку конституційного права в сучасному світі, у тому числі в контексті глобалізації та міждержавної інтеграції.

Зазначається, що в умовах інформатизації та комп'ютеризації суспільства, розвитку високих технологій з'являються нові види інтелектуальної власності, що вимагають нових форм правової охорони. Це, наприклад, досягнення генетики та біотехнологій, нанотехнологій і кіберфізичних систем, у сервісах управління бізнесом, мобільних технологіях, об'єкти авторських прав, які втрачають традиційну форму, переміщуючись в інформаційний простір тощо. В умовах відсутності нових форм правового захисту в якості загального правового режиму для них виступає конституція, в якій визначені основи організації державного управління, власності і свободи особистості в суспільстві. У силу цього у сучасних конституцій інтелектуальна власність стає самостійним об'єктом конституційно-правового регулювання, не тільки як система економічних відносин, а й в якості суб'єктивних прав, що передбачає застосування конституційних способів їх захисту (стор. 47 дисертації).

Заслуговує на увагу висновок авторки про можливість ретрансляції на економічні аспекти інтелектуальної власності, особливо торгівельні, доктринальні та прикладні підходи з позиції «конституційної економіки», поняття якої націлене на те, що мова йде про економічні процеси, які базуються на конституційних підвалинах. Вивчаються принципи оптимального поєднання економічної доцільності з досягнутим рівнем конституційного розвитку, який відображений в нормах конституційного права, регламентуючих економічну діяльність в державі. У дисертації йдеться як про загальні процеси конституціоналізації соціально-економічного розвитку, так і особливості конституціоналізації інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства і економіки знань (стор. 54–55 дисертації).

У дисертації проведений ґрунтовний теоретичний аналіз процесів конституціоналізації інтелектуальної власності, який в концептуальному плані базується на виділені в її механізмі двох форм – первинної конституціоналізації (або нормативно-законодавчої), яка полягає у закріпленні в текстах конституцій

положень про право на результати творчої діяльності та інтелектуальну власність, та вторинної конституціоналізації (або нормативно-інтерпретаційної), яка в межах даного дослідження пов'язується з діяльністю конституційних судів. Така позиція має суттєве значення не лише у суто доктринальному аспекті, а і характеризується колосальним праксеологічним потенціалом в умовах викликів та загроз, які виникають перед суспільством в умовах сьогодення.

Оригінальністю та новаторським підходом характеризується сформульоване Н. В. Бочаровою дефінітивне визначення поняття «конституціоналізація інтелектуальної власності», під яким нею пропонується розуміти комплексний системний вплив конституційного права на розвиток права інтелектуальної власності і утвердження інтелектуальної власності в якості конституційної цінності інформаційного суспільства.

У дисертації уперше не лише обґрунтований, а й усебічно застосований антропологічний підхід до правового забезпечення і охорони інтелектуальної власності, які повинні проводитися з позицій гарантування прав особи. Філософсько-правова антропологія, що оперує термінами «людське вимірювання права», «олюднення права», «гуманізація права», «антропоцентризм права», на думку дисертантки, може бути використана для розкриття суті сучасного права інтелектуальної власності за допомогою застосування загальної теорії прав людини (стор. 108–109, в цілому підрозділ 1.3 дисертації).

Звертається увага на важливість встановлення місця та ролі конституційного права людини на результати творчої діяльності та інтелектуальну власність в умовах сучасного інформаційного суспільства на тлі процесів інформатизації, комп'ютеризації, переходу до високих технологій. Справедливо стверджується, що технологічні зміни призвели до визнання права людини на інтелектуальну власність важливою складовою сучасного правового статусу особистості (стор. 106 дисертації), а принципи гуманізму та олюднення права і законодавства справедливо визначаються авторкою, як провідна

тенденція сучасного правового розвитку. Закріплення цих принципів у законодавстві з інтелектуальної власності є проявом конституціоналізації, наповнюючи його гуманістичним змістом і підпорядковуючи цілі забезпечення прав і свобод людини.

У дисертації аргументовано обґрунтовується доктринальний підхід до розуміння інтелектуальної власності як сучасної конституційної цінності (підрозділ 1.4 дисертації), що стає благом, яке сприймається як найбільш значуще, важливе і обов'язкове, оскільки вона забезпечує розвиток науково-технічного прогресу і тим визначає подальший загальноцивілізаційний суспільний розвиток. У силу цього, на думку, автора, конституціоналізація інтелектуальної власності сприяє визначенню інноваційного вектору розвитку в органічному зв'язку з розвитком демократичних засад суспільства і забезпечення прав людини.

Оригінальними та інноваційними є авторські підходи щодо необхідності формування відповідної правосвідомості щодо інтелектуальної власності в якості конституційної цінності (стор. 144–146 дисертації). Н. В. Бочарова послідовно доводить, що політика держави повинна бути націлена на виховання поваги до творців інтелектуальних продуктів, а також на пропаганду і роз'яснення серед широких верств значення і цінності інтелектуальної праці засобами виховної, освітянської практики та піар-діяльності.

Також у дисертації уперше запропоноване нове бачення шляхів і методів формування суспільного визнання і виховання поваги до інтелектуальної власності; сформульований концепт державно-приватного партнерства у формі поєднання зусиль державних інститутів та громадянського суспільства з метою впливу на суспільну свідомість і для координації заходів щодо роз'яснення ролі і значимості інтелектуальної власності для прогресивного розвитку людства (стор. 147–156 дисертації).

Оригінальністю відрізняється авторська позиція щодо розуміння природи конституційного права інтелектуальної власності, яке, на думку авторки, не слід змішувати з природним невідчужуваним правом людини на творчість і

користування її результатами. Останнє властиво людській особі як такій, тоді як права інтелектуальної власності є, перш за все, засобом, яким користуються держави для стимулювання винахідництва і творчості на благо всього суспільства. З метою аргументації цієї тези, Н. В. Бочаровою проведений змістовний аналіз інтелектуальної власності в якості об'єкту конституційного регулювання на основі міжнародно-правових документів з прав людини і доктринальних джерел (стор. 156–184 дисертації).

Також у дисертації Н. В. Бочарової визначено концептуальне розуміння конституційного права інтелектуальної власності як складного права, яке включає в себе як негативні, так і позитивні права. Відповідно, на думку дисертантки, воно повинно тлумачитися окремо щодо різних об'єктів інтелектуальної власності. Як природне права конституційне право інтелектуальної власності відноситься до об'єктів, які є результатом творчої діяльності, оскільки остання пов'язана з особою автора і слугує вираженням його індивідуальності. Природно-правовий характер означає, що воно існує незалежно від волі держави, яка не повинна його порушувати. По відношенню до засобів індивідуалізації діє позитивне конституційне право, тобто держава повинна його визначати і реалізовувати своїми діями.

У дисертації є інші новаторські підходи та вельми цінні пропозиції, які свідчать про динаміку розвитку конституційного права в умовах глобалізації, розширення об'єктів конституційного регулювання та викликів сучасності. Зокрема, вперше у вітчизняній правовій науці Н. В. Бочаровою досліджено явище неоконституціоналізму з його особливим акцентом на правозахисній проблематиці, що обумовило специфіку закріплення прав інтелектуальної власності в конституційних текстах країн Латинської Америки (стор. 223–235 дисертації). Цікавими у цьому контексті є положення щодо колективної інтелектуальної власності (стор. 232–235 дисертації).

Оригінальним є авторський підхід з точки зору перманентної процесуалізації сучасного конституційного права (підрозділ 3.1, розділ 3 дисертації в цілому). Зокрема, у дисертації не лише обґрунтовано положення,

що конституціоналізація інтелектуальної власності включає активне використання в процесі її забезпечення і правового захисту конституційно-процесуальних норм, а й встановлено, що сутність конституційно-процесуального забезпечення права людини на результати творчої діяльності та інтелектуальну власність полягає у використанні спеціальних конституційно-процесуальних прав-гарантій, які створюють належні юридичні передумови для нормального правореалізаційного процесу і досягнення суб'єктами конституційно-правових відносин своїх цілей. Такі норми мають власне конституційне оформлення і наявність власного нормативного змісту. Вони принципово важливі, наприклад, для юрисдикційного і неюрисдикційного захисту інтелектуальної власності, обґрунтування обмеження прав правовласників на користь суспільства;

Також у дисертації глибоко проаналізовані чинники та тенденції конституціоналізації інтелектуальної власності в Європейському Союзі (розділ 4).

4. Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях. Основні положення і результати дисертації викладено у 23 наукових статтях, які опубліковано у вітчизняних періодичних наукових фахових виданнях (з них 10 входять до міжнародних наукометричних баз даних), 3 статтях в іноземних наукових періодичних виданнях фахового профілю, у 19 статтях в інших наукових виданнях та 42 тезах доповідей та повідомлень на міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях.

5. Оцінка ідентичності змісту автореферату і основних положень дисертації. Вивчення представлених текстів дисертації та автореферату дозволяє зробити висновок щодо їх ідентичності та відповідності автореферату основним положенням дисертації. Наукові результати, висновки та практичні рекомендації, що наведені в авторефераті, розкриті та обґрунтовані в тексті дисертації у повному обсязі.

6. Практична значущість результатів дослідження і рекомендацій щодо їх використання. Сформульовані в дисертації наукові та методологічні

положення, пропозиції, висновки і рекомендації мають як теоретичне, так і прикладне значення у сфері конституційно-правового регулювання інтелектуальної власності та специфіки її конституціоналізації в умовах інформаційного суспільства та економіки знань.

Одержані автором результати можуть бути використані: у науково-дослідній діяльності – для подальшого теоретичного узагальнення, вироблення пропозицій та висновків стосовно вдосконалення конституційного і спеціального законодавства, формування методологічної основи і теоретичного підґрунтя досліджень процесів конституціоналізації правових систем і розвитку права інтелектуальної власності; у правовиховній роботі – для налагодження системної і цілеспрямованої діяльності по формуванню відповідної правосвідомості щодо конституційної цінності права інтелектуальної власності, виховання поваги до творців інтелектуальних продуктів і роз'яснення серед широких верств значення інтелектуальної праці для прогресивного розвитку людства засобами виховної, освітянської практики та піар-діяльності; у навчальному процесі – для підготовки загальних лекційних курсів і спецкурсів, підручників, робочих програм і навчально-методичних матеріалів із порівняльного конституційного права, конституційного права України, міжнародного права прав людини, а також права інтелектуальної власності тощо.

7. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи. Незважаючи на високий рівень розв'язання завдань дослідження, деякі положення дають підстави визнати їх дискусійними та в деяких випадках не зовсім аргументованими або обґрунтованими.

1. Виходячи з предмету дослідження (стор. 51), у дисертації варто було більш чітко визначити, що таке «механізм конституціоналізації інтелектуальної власності в особливих умовах інформаційного суспільства і економіки знань». У роботі ґрунтовно розкривається питання про сутність і зміст конституціоналізації (стор. 192–200 дисертації), а також йдеться про «схему механізму конституціоналізації інтелектуальної власності» (стор. 200, 266–267, підрозділи

2.2–2.3 дисертації). Втім чіткого авторського визначення базового поняття «механізму конституціоналізації» не наводиться.

2. Уточнення та більш чіткої систематизації потребують запропоновані у дисертації підходи щодо місця права інтелектуальної власності у сучасних класифікаціях прав і свобод як з точки зору його конституційної фіксації, так і гарантування (стор. 156–184 дисертації). Класичний «західний» підхід у цьому питанні є наслідком неможливості змішування суб'єктивних природних прав людини та обов'язків держави (фундаментальні та соціальні права), через принципово різні механізми їх гарантування – судові та позасудові. Автор лише частково звертає на це увагу у дисертації. На наш погляд, сучасна конституційна модель прав людини в своїй основі повинна мати ціннісний підхід як критерій класифікації. В основу диференціації прав людини доцільно поставити певну цінність (свобода, гідність, солідарність, соціальність, толерантність, рівність тощо), яка захищається певною комбінацією прав. Основною гарантією для цих прав є суд. У той же час, так звані «соціальні права» в переважній більшості є сферою компетенції уряду, який зобов'язаний забезпечувати належний життєвий рівень, освіту, медицину, культуру тощо. Таким чином, ця модель убезпечує від надмірних та упереджених очікувань індивідів, та конфліктів у зв'язку з цим, забезпечуючи при цьому останніх необхідними стандартами життя.

Обґрунтовуючи доктринальний підхід до розуміння інтелектуальної власності як сучасної конституційної цінності (підрозділ 1.4 дисертації), дисертантці бажано було б більш ґрунтовно підійти до тематики дослідження прав людини, їх системи, механізмів у контексті глобалізації та європейської міждержавної інтеграції, гармонізації національного законодавства з правом ЄС з точки зору переосмислення не тільки сутнісних та змістовних характеристик кожного окремого права та суб'єктивних конституційних прав у сфері інтелектуальної власності, а й кардинально нових підходів в аспекті їх класифікації. У цьому контексті вкрай необхідно враховувати новітні тенденції в розумінні прав і свобод на сучасному етапі розвитку цивілізації, зокрема

підходи застосовані в Хартії прав і свобод ЄС 2000 р., яка після укладення Лісабонського договору стала установчим правом ЄС.

3. Епізодично згадуючи про наявність «функції держави із забезпечення права на результати творчої діяльності й інтелектуальну власність» (стор. 281 дисертації), а також пов'язаного з нею «обов'язку держави опікуватися забезпеченням конституційного права на інтелектуальну власність» (стор. 282 дисертації), авторка доволі обмежено використовує функціональний метод у державознавстві у контексті конституціоналізації інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства і економіки знань. Вважаємо, що застосування теорії функціоналізму у контексті представленого до захисту дослідження Н. В. Бочарової значною мірою збагатило б його зміст та посилило аргументацію й висновки авторки.

4. Ґрунтовності та чіткості потребує авторська позиція щодо перспектив кодифікації законодавства про інтелектуальну власність в Україні (стор. 293–294 дисертації), особливо з позиції її конституціоналізації в умовах інформаційного суспільства і економіки знань.

Проте висловлені зауваження не применшують наукової цінності результатів дисертаційного дослідження, представлених в авторефераті та тексті докторської дисертації Н. В. Бочарової.

Дисертаційне дослідження виконано здобувачкою самостійно, сформульовані в ньому положення та висновки обґрунтовані на базі особистих досліджень авторки.

Опубліковані Н. В. Бочаровою наукові праці повністю репрезентують зміст наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у даному дисертаційному дослідженні.

Автореферат дисертації Н. В. Бочарової повно та адекватно відтворює основні положення та висновки самої дисертації на тему «Конституціоналізація інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства і економіки знань». Їх зміст і положення, що є предметом захисту ідентичні. І дисертація, і

її автореферат виконані з дотриманням вимог сучасного українського ділового мовлення.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертанткою наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, що висуваються до докторських дисертацій і встановлені пунктами 9, 10, 12 та 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а також основним вимогам чинного законодавства щодо дисертацій та авторефератів дисертацій.

На підставі вище викладеного вважаю, що дисертація на тему «Конституціоналізація інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства і економіки знань» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові теоретично обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову проблему у формі виробленої цілісної теорії конституціоналізації інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства і економіки знань, а автор дисертації – Бочарова Наталія Василівна, за результатами і на підставі публічного захисту в установленому порядку, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Офіційний опонент:

Доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу
конституційного права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України

Батанов
О. В. Батанов
Підпис *Батанов О.В.*
ПОСВІДЧУЮ
Вчений секретар інституту
держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України
07 липня 2013 р.